

**THE BOOK OF SPEECHES, REFLECTS SPEECHES  
OF THE ANCESTORS AND IS KNOWN AS THE BOOK OF OGHUZ\***  
Taken from the Tatar-Turkish

**KONUŞMALARIN KİTAP, ATALARIN SÖZLERİNİ İFADE EDER VE  
OĞUZ'UN KİTABI OLARAK BİLİNİR.**  
Tatar Türkçe 'sinden Çevrilmiştir

Heinrich Friedrich VON DIEZ  
Çev. Yrd. Doç. Dr. Hasan GÜNEŞ\*\*

Oğuz'un kitabının devamını aktarmadan önce, yazarına ve aynı kitabın ilk derleyicisine değinmek zorundayım. "Hatıralar"<sup>1</sup> isimli eserimin 1.bölümünde s.159-160'da onun hakkında, kendisini Oğuz'un soyundan gelen biri olarak gördüğü ve yine kendisinin herhangi bir ülkenin derebeyi olduğu ve İslam'ın ilk yüzyıllarında yaşamış olduğu bilgisi dışında bir şey söyleyememiştım. Bu bilgi ile ilgili, kitabın kendi içinden de anlaşılacağı üzere, herhangi bir tereddüt söz konusu değildir. Ancak bu yıl içerisinde (1814) Oğuz Cyklop'undan bahsedeceğim söz konusu el yazısı elime geçtikten sonra: Orada yazar olan kişiye ve dönemine dikkat çeken yeni bir kaynağa rastladım. Oradaki giriş konuşmasında denir ki:

Elçi (Muhammed) dönemine yakın Korkut Ata adında Oğuz'un ilk insanlarını (atalarını) tanıdığını söyleyen Oğuz ailelerinden bir adam ortaya çıkmıştır. Söylediği her şey benimsenmiştir. O, gelecekle ilgili birçok bilgi vermiştir. Allah onun kalbine ilham bahşetmiştir. Böylece o, hükümranlığın son zamanlarında üstünlüğün

yine kayı<sup>2</sup> boyuna (güçlü Derebeylerine) geçeceğini ve bunu kimsenin onların elinden alamayacağını söylemiştir. O, buna benzer birçok başka düşünceleri de ortaya atmıştır. Korkut Ata Oğuz kadını ve erkeği arasındaki sorunları da çözmüştür. Ne olursa olsun: Korkut'a danışmadan hiç bir şey yapılmamıştır. Konuştuğunda da söyledikleri kabul edilmiştir. Onun her söylediği yapılmış ve buna göre hareket edilmiştir.

İlk sayfanın kirli tarafında hayali adamın<sup>3</sup> el yazısına dayanarak, metnin daha sonraki bölümlerinde olduğu üzere, söz konusu kitaba Dede Korkut kitabı denmiştir. Ata ve dede burada aynı anlamdadır. İlk sözcük baba ya da ata ve sonraki ise büyükbaba anlamındadır. Ona, muhtemelen çok yaşlı olmasından ve büyük bilge olarak tanınmasından dolayı, ata ya da Dede denmiştir. Bunun dışında ise "Dede" sözcüğünün keşiş (derviş) anlamına da vardır. Onun Muhammed'e yakın bir dönemde yaşamış olması, Muhammed'in doğumundan önce ya da sonra yaşamış olması gibi, iki şekilde yorumlanabilir. Ancak burada ikin-

\* Von Diez, Heinrich Friedrich. Denkwürdigkeiten von Asien, In Commission der Haleschen Waisenhaus-Buchhandlung, Berlin und Halle 1815. S. 399-457.

\*\* Anadolu Üniversitesi, AOF, Uzaktan Eğitim, Türk Dili ve Edebiyatı Programı Öğretim Üyesi.

ci ihtimalin düşünülmesi daha yakındır, zira kendisi sürekli Muhammed ümmetinden olarak gösterilmiştir.

Bu isim ve bunun gibi yukarıda kendisi tarafından dile getirilen diğer koşullar, benim Oğuz kitabındaki bu adamı yeniden tanımamı sağlamıştır. Daha öncesinde birçok kez Korkut'a (sert t ile) rastladım. Ancak bu adam hakkında hiç bir şey bilmediğimden, Korkut'u Tatarca'da kötü, fena ve bir nevi "korkutmak, korku salmak" sözcüğünün emir kipi şeklinde, çeşitli anlamda kullanılan bir sözcük olarak algıladım. Bu nedenle yukarıda da belirtmiş olduğum gibi, Dede Korkut kitabında, Dede Korkut'la ilgili değiştirilmesi gereken yerlere ve o bilgileri içeren bölümlere dikkatleri çekmek istedim.

#### **Dikkatleri çekmek istediğim**

**ilk yer:** 172. sayfadaki 35 numaralı söz<sup>4</sup>, benim tercümeme göre:

Kötü ve sarhoş dervişlerle kavga eden bir derviş hayatını ve mal varlığını kaybeder.

İlk sözleri Orijinal metinde de ifade edildiği gibi **دده قورقت** Dede Korkut'tur. O dönemde, bu isim hakkında bir şey bilmediğimden, ilk sözcüğü derviş anlamında ve ikinci sözcüğü de kötü olarak alıp dervişlerle bağlantılandırdım. Ancak doğru tercüme şu şekilde olmalıdır:

Sarhoş dervişlerle kavga eden Dede Korkut, hayatını ve mal varlığını kaybeder (ya da kaybedecektir).<sup>5</sup>

Yukarıda olduğu gibi daima gelecek hakkında kehanette bulunmak isteyen adam, bunu içinden geldiği gibi kendiliğinden söylemiştir. Bunun gerçekleşip gerçekleşmediğini bilemeyiz. Ancak her şeye rağmen bu sözler adamın bulunduğu çağı daha yakından

belirlemeye yardımcı olmaktadır. Zira bu veriler, onun İslam döneminden sonra ortaya çıkan dervişliğin akabinde yaşamış olduğunu gösterir; aksi takdirde kendisi dervişlerden söz edemezdi. Muhammed ümmetinden olanların bildirdiği üzere ilk dervişler milattan önce 874-999 yılları arasında Maveraünnehir'de ve de Pers bölgesinde hükümler kurmuş olan Samaniler yönetiminde ortaya çıkmıştır. Bu bilgiler ise aynı zamanda yukarıdaki söze iki sebepten dolayı oldukça uygun düşmektedir. Birinci sebep sarhoş dervişlerle ilgilidir. Söz konusu bu kişilerin ülkelerinde, Kur'an'da şarap içmenin yasak olmasına rağmen buna düşkün olunması, ikincisi ise 183. sayfada yer alan 76 numaralı söz de görülebileceği gibi Dede Korkut'un Pers mezhebinden olması ile ilgilidir.<sup>6</sup> Pers mezhebi ise Ali'nin bağlı bulunduğu mezheptir. Bu durumda Dede Korkut'un Mavearünnehir'de yaklaşık 900 yıl önce yaşamış olması gerekir ve bu da aynı şekilde Dede Korkut kitabının deyişleriyle onun Muhammed dönemine yakın bir zamanda yaşadığı bilgisiyle örtüşür.

#### **Dikkatleri çekmek istediğim**

**ikinci yer** 174. sayfadaki 48 numaralı söz, benim tercümeme göre:

Ben bunları o günleri yaşama-  
dan önce söyledim. İnanın bana, san-  
ki bunu görmüşüm gibi, Yabancılar!  
Ben Oğuz'un soyundan gelmeyim.  
Allah'ım, beni bu günlere kadar ya-  
şatma, önce ruhumu teslim al yüce  
Allah'ım!

Çok kötü yazılmış olan ifadeyi orijinalinden **دندن قورقت** „benden Korkut“ olarak okudum ve var olan isimlerin yabancı gelmesi sebebiyle Korkut'u yabancı, herhangi biri olarak algıladım ve “benden” sözcüğünü de bu

zamirin ablatif hali olarak düşündüm. Ancak şimdi ise “Ben, Dede Korkut” şeklinde okunması gerektiği ve her bir özlü sözün de böyle algılanması gerektiği kendiliğinden netleşmiştir.

Ben, Dede Korkut bu günleri yaşamadan önce söyledim. Görmüşüm gibi, inanın bana, sanki gördüm. Ben Oğuz’un soyundan geliyorum vs.

Bu 48 numaralı söz, orijinalde 55 ve 56 arasında, 65 ve 66 arasında, 69 ve 70 arasında, 73 ve 74 arasında, 74 ve 75 arasında tekrarlanmıştır. Şayet çeviride söz konusu bu sözcük, tekrar edilmesi gerektiği her seferinde burada ifade ettiğim şekliyle tekrarlanmalıdır.

Üçüncü. 182. sayfadaki 74’ de yer alan sözde: yukarıdaki yanlış okuma biçiminden dolayı “benden Korkut” ifadesi sekiz kez tekrarlanmıştır. Ben ise bu ifadenin “benden kork” anlamında olması gerektiğini düşünmüştüm. Ancak bunun herhangi bir anlam taşımaması ve bahse konu olan sözle hiç bir bağlantısı bulunmaması sebebiyle çıkarmıştım. Bundan böyle Dede Korkut ismini, sekiz kez ifadenin içeriğine sokulması zorunluluğu doğmuştur ki bundan, kişinin kendisi hakkında konuştuğu anlamı çıkartılabilsin. Şu halde sözlerini tekrarlıyorum:

Ben Dede Korkut, bulanık bir balçıktan yaratıldım; ben Dede Korkut bir damla kirli meniden oluşup anne rahmine düştüm; ben Dede Korkut, bir babanın uyluğundan var oldum ve ben Dede Korkut, gri gözlü dev kızından, doğdum. Ben Dede Korkut Allah’ı bir olarak bildim ve Peygamberini yürekte tanıdım; ben Dede Korkut Oğuz halkını, başına gelebilecek iyilik ve kötülük hakkında öğütledim; ben Dede Korkut, Allah’ın teminatımı, üzerime aldım, evet, ben Dede Korkut,

kendim için her şeyi zorlaştırdım ve ben Dede Korkut, işlerimin başı ve sonunu, Allah’ın takdirine bıraktım.<sup>7</sup>

**Dördüncü.** 183. sayfa 75. numaralı söz<sup>8</sup> şu ifadeyle son bulur:

Karmış<sup>9</sup> oğlundan kork!

قَر...

مش او غلي دد قرتت<sup>10</sup>

Korkut sözcüğünü yukarıda düşünlüdüğü gibi emir kipi için kullandım ve “Den”i<sup>11</sup> benim el yazımda görüldüğü üzere, “oğlu” sözcüğünün ablatifi olarak değerlendirdim. Böylece bu bölüm çok uygun bir biçimde tercüme edilebilmişti. Ancak şu durumda ise Dede Korkut’un yazarın adı olduğu ortaya çıkmıştır. Bu durumda “Den” ifadesinin “Dede” şekline dönüşmesi gerektiği, gerçeğini ortaya çıkardı. O halde söz konusu bölüm şu şekilde olması gerekir:

Karmış oğlu (Karmış’in oğlu) Dede Korkut’tur.

Şayet bu ifadeye ilaveten:

Karmış oğlu belli bir Tatar boyunun ismi olduğunu, belki de yazarın ta kendisi olabileceği, şeklindeki bu açıklamayı da yapmış olsaydım:

Şu anda (*kitabın yazarı*)<sup>12</sup> tamamen doğrulanmış olurdu. Ancak tek farkla, yani Karmış’in, yazarın ismi değil, yazarın babasının, Dede Korkut olduğu, hâlihazırda tamamen tasdik edilmiş olurdu. Belki de Karmış Dede Korkut’un büyükbabalarından biri olabilir zira sonraki neslin kendilerini soy atalarının oğulları olarak tanıtmaları yaygındı. Tıpkı İsrail oğullarının kendilerini Yakup veya İsrail oğulları olarak tanıttığı gibi,

Devamı.

ارصبی ارصبی لغن قوزسه پرونک لکن قوهنر  
انصاف اولدی به دینر

201. Fahişeler fahişelikten vazgeçseler de fuhuşsa teşvikten asla vazgeçmezler, onlar hiç bir zaman tatmin olmazlar.<sup>13</sup>

حرام زانہ حرام زانہ لغن ترك ايدرسه يولده  
صجد غن ترك اتنزير خبريره كننزير

202. Gevşek şakacılar şaka yapmaktan vazgeçseler dahi, pohpohlamaktan asla vazgeçmezler ve iyi yerlere gitmezler.

سكا طاش اتنه سن اشات

203. Sana taş atana sen aş at!  
سكا يرمزغ ايدنه سن ايلك ات

204. Sana kötülük yapana sen iyilik yap!

قار انوكيجون يغرکه ال اياغ اوشده

205. Kar, eller ayaklar üşüsün diye yağar!

دکمه ييشمه صکره ايشمه

206. Kolay bir şeyle uğraşma ve yapma da!

ندن دوشن يا الله ديميشن اشکدن دوشن  
ايواه ديميشن

207. Attan düşen “aman Allah’ım der” eşekten düşen ise : “Eyvah!”

کورونکه ر مانه سکا او ييمدي سن  
ر مانه اوي

208. Zamanın sana uymadığını görürörsen, sen zamana uy!

يايه اتلويه کلمسه تصه سندن اولوردي

209. Yaya kişi atlıya gülmeseydi usancından çatlardı!

#### NOTLAR

- 1 Denkwürdigkeiten.
- 2 Von Diez “Fels” olarak almış. Fels “kaya” anlamındadır. Kayı boyundan gelen kayı’yı kaya olarak yanlış okumuştur.
- 3 Von Diez’in hayali adam ile kitabın yazarını kast etmektedir.
- 4 Söz konusu 35 numaralı özlü söz, konunun

daha iyi anlaşılabilmesi bakımından çevirmen tarafından ilave edilmiştir.

55. Ein Mönch, der mit bösen und berauschten Dervischen hadert, verliert Leben und Vermögen.

طاغ اوتلاري دوکنه اوغرگون قلا

- 5 Çevirmen tarafından hiç bir ilave yapılmamıştır. Parantez içi bilgi orijinalinde de mevcuttur. Metnin ashna sadık kalınmıştır.
- 6 Konunun daha iyi anlaşılabilmesi bakımından çevirmen tarafından ilave edilmiştir.

76. Wer aus Liebe zu den zwölf Imams, wer um der Vierzig, der Sieben und der Drey willen, wer um der Alten und Jungen halber, für die Grossen und

Kleinen, für die Guten und Bösen und für alle Muslimans von Osten bis Westen und von Westen bis Osten den Anfang des Buchs betet, dessen Glaube wird vollkommen seyn und der wird ewig im Parädise bleiben!

Zwölf Imams sind des Chalifen Aly Nachkommen, für welche die Perser beten, zum Zeichen, dass der Sämmler ihrer Confession gefolgt ist. Die Vierzig, Sieben und Drey sind gewisse Heilige, welche unsichtbar auf der Welt wandeln sollen. Unter Anfang des Buchs ist die erste Suré oder das erste Kapitel des Kurans zu verstehen, welches man als Gebet zu gebrauchen pflegt.

اتنه لرك سوري قرانه كرمز اوت قران يا لئنه  
يلك يلك يلس

- 7 Sekiz kez demesine rağmen 9 kez dede Korkut ismi geçmektedir. Çeviride bir yanlışlık yok
- 8 Söz konusu 75 numaralı söz:  
اوغر اوچ يور التمشن اتني الب قوبدي يكرمي  
دوت خاص بوي اوتور ايكي سكيك سلطان  
سلوري قران اوچي سي قور ان بکلي سي قس  
مش اوغلي د قرت

“Von Oghuz sind entsprossen dreyhundertsechs und sechzig Helden, vier und zwanzig Fürsten und zwey und dreyssig grosse Sultane der Bogenschützen von Kazan und der Lanzentraeger von Kazan. Besonders fürchte dich vor Karmisch Oghlu”

- 9 Diez’in eserinde “Karmisch Oghlu” olarak geçer. Son satırda
- 10 Konunun daha iyi anlaşılabilmesi için çevirmen tarafından ilave edilmiştir.
- 11 Diez, Dede ifadesini yazıya aktarıırken “Den” olarak aktarmış. Ancak bunu kayda geçirirken yanlış aldığını belirtmektedir.
- 12 Kitabın yazarı ifadesi çevirmen tarafından ilave edilmiştir.
- 13 Sözler Osmanlıcadan değil Diez’in eserinde yer alan Almancaya göre çevrilmiştir. Söz konusu özlü sözler 200 adettir. Burada örnek olması bakımından sırasıyla sadece birkaçına yer verilmiştir. İlerleyen zaman içinde tüm sözler ayrıca yayımlanacaktır.